

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ І ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЙ НА РИНКУ ІНВЕСТИЦІЙ

РАМСЬКИЙ А. Ю.

УДК 338.2;330.322.12:330.55

Рамський А. Ю. Фінанси домогосподарств і їх роль у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій

Статтю присвячено фінансам домогосподарств як основної передумови забезпечення попиту та пропозиції на ринку інвестицій в Україні. Значну увагу приділено уточненню дефініції «фінанси домашніх господарств». З'ясовано джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів домогосподарств. Уточнено склад власних і залучених фінансових ресурсів домогосподарств. До напрямів використання фінансових ресурсів за балансовим підходом віднесено споживчі витрати, витрати на придбання товарів довготривалого користування, нерухомості, земельних ділянок та інвестиції (придбання інвестиційних продуктів). Виявлено подвійну роль необоротних активів домогосподарств залежно від їх використання (в особистій чи підприємницькій діяльності для отримання доходів). Виявлено чинники, що впливають на зміни руху (потоків) фінансових ресурсів домогосподарств. Розроблено формат для збалансування фінансових ресурсів домогосподарства за непрямим методом і цільовим призначенням (оцінки фінансового стану, формування доходів і витрат, руху фінансових ресурсів). З'ясовано роль фінансів домогосподарств у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, фінансові ресурси, потоки фінансових ресурсів, державне регулювання фінансів домогосподарств, попит і пропозиція, ринок інвестицій.

Рис.: 4. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 16.

Рамський Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, менеджменту та економіки, Київський університет імені Бориса Грінченка (вул. Воровського, 18/2, Київ, 04053, Україна)

E-mail: rama@ukr.net

УДК 338.2;330.322.12:330.55

Рамський А. Ю. Финансы домохозяйств и их роль в обеспечении спроса и предложения на рынке инвестиций

Статья посвящена финансам домохозяйств как основной предпосылки обеспечения спроса и предложения на рынке инвестиций в Украине. Значительное внимание уделено уточнению дефиниции «финансы домашних хозяйств». Выявлены источники формирования и направления использования финансовых ресурсов домохозяйств. Уточнен состав собственных и привлеченных финансовых ресурсов домохозяйств. К направлениям использования финансовых ресурсов по балансовому подходу отнесены потребительские расходы, расходы на приобретение товаров длительного пользования, недвижимости, земельных участков и инвестиции (приобретение инвестиционных продуктов). Выявлена двойственная роль необоротных активов домохозяйств в зависимости от их использования (в личной или предпринимательской деятельности для получения доходов). Определены факторы, влияющие на изменение движения (потоков) финансовых ресурсов домохозяйств. Разработан формат для сбалансирования финансовых ресурсов домохозяйства косвенным методом и по целевому назначению (оценки финансового состояния, формирования доходов и расходов, движения финансовых ресурсов). Определена роль финансов домохозяйств в обеспечении спроса и предложения на рынке инвестиций.

Ключевые слова: финансы домохозяйств, финансовые ресурсы, потоки финансовых ресурсов, государственное регулирование финансов домохозяйств, спрос и предложение, рынок инвестиций.

Рис.: 4. **Табл.:** 5. **Библ.:** 16.

Рамский Андрей Юрьевич – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, менеджмента и экономики, Киевский университет имени Бориса Гринченко (ул. Воровского, 18/2, Киев, 04053, Украина)

E-mail: rama@ukr.net

UDC 338.2;330.322.12:330.55

Ramskiy A. Yu. Finances of Homesteads and Their Role in Ensuring Demand and Supply in the Investment Market

The article is devoted to finances of homesteads as the main prerequisite of ensuring demand and supply in the investment market in Ukraine. It pays significant attention to clarification of the "finances of homesteads" definition. It detects the sources of formation and directions of use of financial resources of homesteads. It clarifies the composition of own and attracted financial resources of homesteads. Directions of use of financial resources by the balance approach include consumer expenditures, expenditures for acquisition of long-life commodities, real estate, land lots and investments (acquisition of investment products). The article reveals the dual role of non-circulating assets of homesteads depending on their use (personal or entrepreneurial for getting income). It also reveals factors that influence changing movement (flows) of financial resources of homesteads. It develops a format for balancing financial resources of homesteads by the indirect method and by the end use (assessment of financial state, formation of income and expenditures and movement of financial resources). It identifies the role of finances of homesteads in ensuring demand and supply in the investment market.

Key words: finances of homesteads, financial resources, flows of financial resources, state regulation of finances of homesteads, demand and supply, investment market.

Pic.: 4. **Tabl.:** 5. **Bibl.:** 16.

Ramskiy Andriy Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Management and Economics, Borys Grinchenko Kiev University (18/2 Vorovskogo Str, Kyiv, 04053, Ukraine)

E-mail: rama@ukr.net

Суттєві трансформації в соціумі, системі суспільних відносин, що відбулися за останні 20 років, значно вплинули на фінансові аспекти діяльності вітчизняних домогосподарств. Вони самостійно визначають параметри своєї економічної поведінки і несуть фінансову відповідальність за прийняті ними рішення. Існування численних фактів безкомпенсаційних втрат домогосподарств у процесі вкладення заощаджень; відсутність цивілізованого ринку інвестицій із дієвими механізмами державного гарантування вкладених ресурсів і мотиваційних чинників;

неузгодженість рішень регуляторів призводить до зниження рівня інвестиційної активності. При цьому потенційно фінанси домогосподарств можуть відігравати важливу роль у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій¹.

¹ Сутність та завдання, актуальність формування ринку інвестицій в Україні обґрунтовано у статті Рамського А. Ю. «Теорія економічної рівноваги як концептуальна основа формування ринку інвестицій в Україні» / А. Ю. Рамський // Кримський економічний вісник. – 2013. – № 2(03). II частина. – С. 117 – 122.

Фінанси домашніх господарств та окремі аспекти їх функціонування були предметом вивчення різних представників економічної та фінансової науки: Ф. Кене, Ж. Б. Сея, Т. Маальтуса, К. Бюхера, П. Самуельсона та інших. Сучасна економічна наука володіє інструментарієм аналізу поведінки домогосподарств у сфері виробництва, споживання та заощадження. Вагомий внесок у розвиток теорії домогосподарств зробили відомі вчені минулого сторіччя Г. Беккер, Дж. М. Кейнс, К. Ланкастер, А. Маслоу, Дж. Мінсер, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман, Т. Шульц та інші. У радянській науці фінанси домогосподарств взагалі не розглядалися, зважаючи на економічні та ідеологічні причини. За сучасних ринкових відносин фінанси домогосподарств кваліфікуються як важливий чинник економічного зростання.

Дослідженню різних аспектів трактування фінансів домогосподарств присвячені праці таких українських і російських учених, як Б. Сабанті, В. Ковальова, С. Белозьорова, М. Гончарової, З. Боді та Р. Мертона, Г. Поляка, М. Бабіч і Л. Павлової, А. Дадашева та Д. Черника, С. Лушина та В. Слепова, В. Гуртова, Р. Єкшембієва, М. Мілякова, Ю. Воробйова, В. Глухова, С. Юрія, Т. Кізіми, В. Федосова, Л. Алексеєнко та інших. Водночас невирішеними складовими проблемами залишаються відсутність єдиного підходу до розуміння сутності фінансів домогосподарств та їхня роль у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій, що формується в Україні.

Мета статті – визначити сутність фінансів домогосподарств, склад фінансових ресурсів, що можуть бути у їхньому розпорядженні, які могли б формувати інвестиційний потенціал і виступати як засіб платежу за інвестиційні продукти. Встановлення ролі фінансів домогосподарств надасть можливість розглядати як самостійного учасника ринку інвестицій.

Категорія фінансів домогосподарств по-різному трактується науковцями, зокрема як доходи населення або наявні відносини, які виникають між членами домогосподарства щодо джерел формування грошових коштів, їхнього використання, заощадження та інвестування [1 – 6].

Найчастіше під терміном «фінанси домашніх господарств» розуміється сукупність грошових доходів і витрат, здійснюваних у межах домашніх господарств як специфічного сектора національної економіки, або сукупність грошових відносин з приводу формування і використання сімейних бюджетів. Т. Кізіма зазначає, що за сутністю фінанси домогосподарств є сукупністю економічних відносин, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів [6]. Це визначення, на нашу думку, доцільно уточнити лише в частині використання терміна «фінансових ресурсів» замість «фондів грошових коштів». Фонди, у значенні засобу алокації ресурсів, не формуються на рівні домогосподарства, а застосування терміна «фонди» за змістом джерел фінансування коштів відокремлює його від коштів як активу, що знаходиться у розпорядженні домогосподарства. Термін «фінансові ресурси» більш точно передає сутність, оскільки ресурси визнаються активами і мають чітко визначені джерела фінансування. Проте, підтримується точка зору, за якою фінанси домогосподарств як явище відображають внутрішні й зовнішні грошові потоки (тобто рух грошових коштів) домашніх господарств [6]. Це підтверджує розуміння фінансів домогосподарств як складової фінансової системи.

Таким чином, термін «фінанси домогосподарств» у статті буде вживатися в такому змісті, як: наявні фінансові ресурси та сукупність відносин, які виникають з приводу їхнього формування, використання, заощадження та інвестування. Беручи це до уваги, за прямим методом обчислення основним джерелом формування фінансових ресурсів домашніх господарств є доходи (прибуток)². До залучених фінансових ресурсів домогосподарств включаються кредити банків, позикові кошти інших фінансових установ, безпроцентні позики підприємств працівникам, позики родичів, інших домогосподарств тощо. До напрямів використання фінансових ресурсів можуть бути віднесені: 1) споживчі витрати – витрати на придбання продовольчих і непродовольчих товарів, оплату комунальних послуг, сплату податків, поточний приріст фінансових активів, добродійну діяльність тощо; 2) витрати на придбання товарів довготривалого користування, нерухомості, земельної ділянки тощо; 3) інвестиції (придбання інвестиційних продуктів). При цьому товари довготривалого користування, нерухомість, земельні ділянки можуть визнаватися споживчими витратами або як об'єкти інвестицій, якщо вони передаються на умовах оренди для ведення підприємницької діяльності. Такі об'єкти на ринку інвестицій впливають на ринкову пропозицію. Таким чином, обсяг інвестиційного та фінансового ресурсу домогосподарств впливає на попит та пропозицію ринку інвестицій. Зважаючи на те, що фінансові ресурси домогосподарств є складовою фінансової системи, на них поширюються механізми державного регулювання, зокрема фінансова політика. Фінансова політика визначається як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів країни, передбачених відповідно до обраної моделі соціально-економічного розвитку, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових та монетарних важелів і створення відповідного інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики [7]. Фінанси домогосподарств відіграють важливу роль у формуванні інвестиційного ресурсу та забезпеченні економічного зростання загалом. Враховуючи це, погіршення фінансового стану домогосподарств негативно впливатиме на попит і пропозицію інвестиційних ресурсів, що зменшуватиме обсяг грошових потоків у фінансовій системі.

Тенденція кризових і посткризових років свідчить, зокрема, про зростання боргової залежності домогосподарств внаслідок збільшення поточних і довгострокових зобов'язань та зменшення грошових доходів, що негативно позначається на фінансових ресурсах інших інституційних секторів економіки. Такий фінансовий стан домогосподарств є характерним як для України, так і країн ЄС.

² Заробітна плата; прибуток та змішаний дохід від підприємницької діяльності; доходи від власності (операційна оренда нерухомості); соціальні допомоги, пенсії, стипендії; фінансові доходи (проценти на банківські вклади (депозити), дивіденди на прості та привілейовані акції, виплати за облигаціями); відшкодування страхових організацій за договорами страхування; доходи від продажу інвестиційних продуктів; допомога, що надається на безповоротній основі благодійними організаціями, іншими домогосподарствами; виграші у лотереях, рекламних акціях; грошова допомога від родичів-мігрантів; спадщина тощо.

У 3 кв. 2012 р. порівняно з 2 кв. 2012 р. норма заощаджень домогосподарств країн єврозони залишалася майже на стабільному рівні. За даними Євростату, Статистичного бюро Європейського Союзу і Європейського центрального банку заощадження домогосподарств залишаються низькими та майже стабільними, норма валових заощаджень у ЄС-27 складала 11,2%, порівняно з 11,1% у 2 кв. 2012 р.; у єврозоні – складала 13,0% порівняно з 12,9% у попередньому кварталі. Норма інвестицій домогосподарств залишається на низькому рівні, зокрема бруто-коефіцієнт інвестицій домогосподарств становив 8,0% у 3 кв. 2012 р., порівняно з 8,1% у 2 кв. 2012 р.; у зоні євро норма сімейних інвестицій складала 8,9%. Це відбувається внаслідок зниження у зоні євро доходів домашніх господарств на душу населення на 0,3% у реальному вираженні після зниження на 0,5% у попередньому кварталі.

Ці та інші дані статистики домогосподарств свідчать про необхідність перегляду державної політики з питань інвестування та його гарантійного забезпечення, оскільки навіть наявні ресурси домогосподарств за належних умов та забезпечення мотиваційної складової можуть спрямовуватися в інвестування.

Відомо, що доходи як одна з головних фінансових цілей домогосподарств – це результат їхньої активності, яка розгортається в системі економічних відносин і втілюється в сукупному доході [8]. При цьому важливими показниками добробуту домогосподарств є валове заощадження, нагромадження основного капіталу, інвестиційний потенціал та чисте заощадження.

Ланцюгові темпи приросту показників відображають зміни руху (потоків) фінансових ресурсів домогосподарств за відповідний період, який може коригуватися на величину зміни вартості нагромадження основного капіталу в результаті збільшення або зменшення його ринкової вартості. При цьому залишаються невирішеними проблеми оцінки (переоцінки) вартості нагромадження основного капіталу домогосподарств, що змінюється внаслідок коливань їхньої ринкової вартості та макроекономічних факторів. Зарубіжними науковцями, зокрема А. Бебю, М. Фантоном, А. Массоном, Д. Стросс-Каном, цим проблемам приділяється значна увага, з огляду на те, що вартість нагромадження впливає на реальний обсяг капіталу домогосподарств

[9]. Показник частки заробітної плати у загальному обсязі доходів з 2002 р. до 2007 р. мав досить волатильний характер (змінювався з 42,1% до 44,8% з максимальним значенням у 2007 р.). У посткризовий період, починаючи з 2009 р., у структурі сукупних доходів домогосподарств України відбувається стабільне зростання питомої ваги оплати праці (у 2012 р. 42,2%, що свідчить про недосягнення ним значення 2007 р.). Окрім цього, намітилася стійка тенденція до зростання доходів від підприємницької діяльності. Особливо слід відмітити поступове зростання в структурі доходів домогосподарств питомої ваги пенсії. Натомість вже котрий рік спостерігається поступове зменшення питомої ваги пільг і субсидій у структурі сукупних доходів домогосподарств України [7; 10].

За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, структура витрат і доходів домогосподарств України в останні роки починає набувати ознак, що характерні суспільству з ринковою економікою, а саме: зменшення питомої ваги натуральних доходів від особистого підсобного господарства; зменшення питомої ваги витрат на харчування в структурі загальних витрат домогосподарств України та зростання питомої ваги витрат на послуги, а також збільшуються витрати, що спрямовуються населенням на заощадження [10]. Підтримка чисельності зайнятих на більш-менш стабільному рівні в Україні передусім відбувалася за рахунок нестандартних механізмів, більшість з яких – «заморожування» заробітних плат, зменшення їх надтарифної частини, передусім стимулюючих виплат (премій, надбавок, доплат), затримка заробітної плати й скорочення «тіньових» виплат, а також інфляційне знецінення реальної оплати праці, – спрацювали на здешевлення робочої сили (рис. 1) [10; 11].

У 2012 р. темпи зростання до попереднього року реальної заробітної плати працівників становили 114,4% (табл. 1).

У науковій літературі провідними вченими піднімається проблема існування розривів між заробітною платою у бюджетній сфері та інших сферах української економіки, які зберігаються упродовж багатьох років (рис. 2).

Існування таких розривів упродовж тривалого періоду негативно позначається на фінансових можливостях формування заощаджень та інвестиційного потенціалу, а також на емоційному сприйнятті домогосподарств схиль-

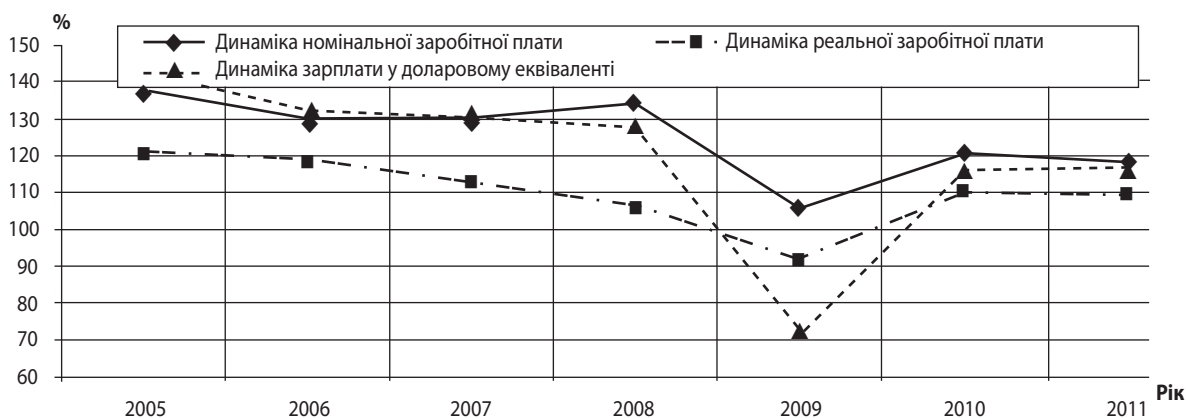

Рис. 1. Динаміка заробітних плат у передкризовий, кризовий та посткризовий періоди

Джерело: Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін.] ; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.; данні Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> і Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.bank.gov.ua/>>.

ності до заощаджень. Проблема відновлення схильності до заощаджень виникає також у кризовий і посткризовий періоди, про що зазначається у дослідженнях І. Айзінової [12].

За дослідженнями, проведеними фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України на підставі опитування домогосподарств, було зроблено висновок, що покращення матеріального добробуту населення сприяє збільшенню частки щасливих людей в Україні: чим вищий рівень життя людей, тим більше вони почуваються щасливими (рис. 3) [13]. Рівень щастя, зменшення суттєвих розривів у доходах багатих і бідних громадян через формування середнього класу, як емоційний бік, і покращення фінансового добробуту домогосподарств (надання адресної допомоги малозабезпеченим домогосподарствам) є важливими передумовами формування їхнього інвестиційного потенціалу.

На рівень таких розривів впливає рівень тінізації економіки та отримання окремими домогосподарствами тіньових доходів. Найвність тіньових доходів населення є одним з проявів тіньового сегмента економіки, а обсяг тіньових доходів дає одну з оцінок масштабів тіньової економіки. Тіньові схеми стосунків роботодавців і працівників виходять за межі формальних правових норм, формують подвійні стандарти та правовий нігілізм, руйнують систему трудової етики [13]. Тіньові доходи – це доходи, які не обліковуються, не відстежуються системно, не контролюються, і тому перестають бути об'єктом правового регулювання [14].

Дані соціологічних опитувань населення 2007 – 2011 рр. свідчать про досить високий рівень застосування часткової оплати праці неофіційно, не через касу («у конвертах»), про що протягом останніх років повідомляє кожний четвертий-

Таблиця 1

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати, %

Рік	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	До попереднього року	Грудень до грудня попереднього року	До попереднього року	Грудень до грудня попереднього року
2003	122,8	124,4	115,2	113,8
2004	127,5	127,7	123,8	120,8
2005	136,7	144,9	120,3	131,5
2006	129,2	125,2	118,3	111,7
2007	129,7	131,1	112,5	110,3
2008	133,7	119,5	106,3	97
2009	105,5	111,6	90,8	99,1
2010	120,0	120,1	110,2	110,5
2011	117,6	116,2	108,7	111
2012	114,9	110,6	114,4	111,1

Джерело: данні Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

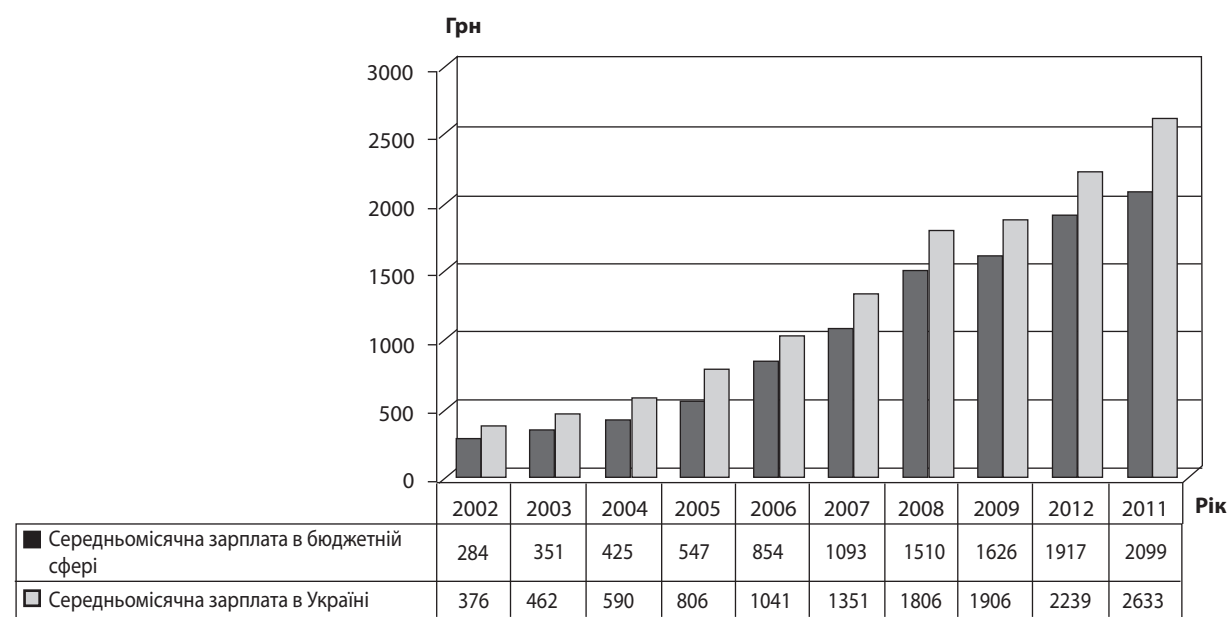

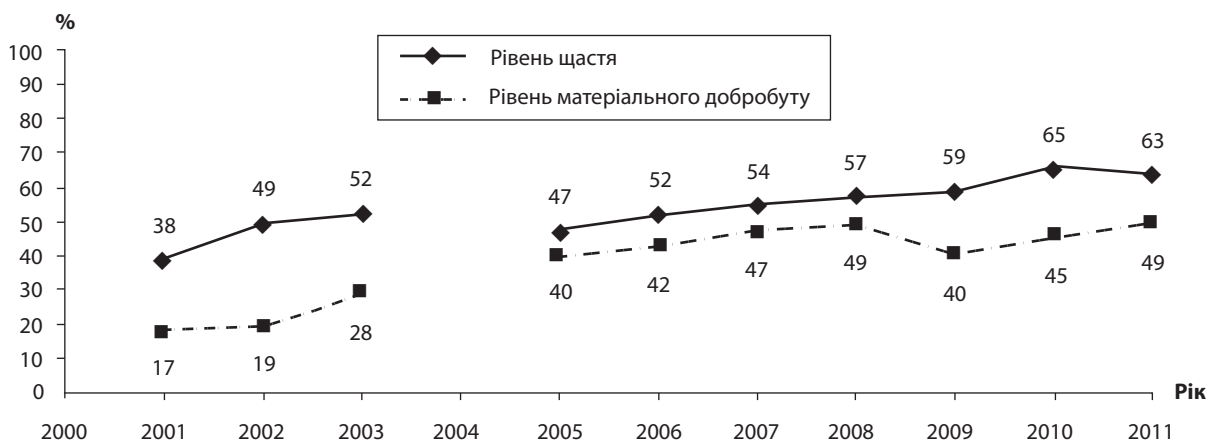
Рис. 2. Динаміка співвідношення заробітної плати в економіці України в цілому та в її бюджетному секторі

Джерело: Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення : монографія / [А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, В. І. Сіденко та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2012. – 388 с.; данні Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

п'ятий з числа економічно активного населення³ [13]. Для оцінки грошової маси, яку отримує економічно активне населення як тіншову складову свого доходу (заробітна плата «в конвертах»), застосовано метод прямих розрахунків і метод апроксимації з визначенням мінімального та максимального обсягу. За методом прямих розрахунків отримано, що неофіційні доходи складають 17% суми декларованих офіційних доходів. І цей показник є наближеним до того результату, який отримано при опитуванні підприємств та підприємців. У грошовому вимірі він становить 42 – 44 млрд грн за рік [13].

ності умов праці, демографічних особливостей, соціально-психологічних проблем, освітньо-кваліфікаційних якостей, місця проживання та ін.) [15].

У економічній літературі обґрунтовується поняття «ризик бідності», під яким розуміється питома вага бідного населення до загального обсягу. Показник рівня бідності може застосовуватися на макrorівні для оцінки добробуту домогосподарств та можливості спрямування ресурсів домогосподарств у процес відтворення ВВП, як інвестиції в інші інституційні сектори економік; на мікрорівні – для ви-

* Рівень щастя – частка тих, хто почувається щасливим / радше щасливим;
Рівень матеріального добробуту – частка тих, кому вистачає не лише на їжу та одяг

Рис. 3. Динаміка оцінок щастя і матеріального становища власного домогосподарства у 2001 – 2011 рр.

Джерело: Щастя є! Моніторинг відчуття щастя в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/ua/news/view-59.html> ; Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення : монографія / [А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, В. І. Сіденко та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка ; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2012. – 388 с.

Дослідження у сфері бідності свідчать про те, що незалежно від обраної методики визначення бідності, одні й ті ж категорії домогосподарств потребують особливої уваги при формуванні державної соціальної політики. Рівень бідності за структурним критерієм, який водночас виступає індикатором життєвого рівня населення, знижується дуже повільно і становить сьогодні 40,8%. Тобто значна частина населення країни витрачає на харчування понад 60% своїх ресурсів. Специфічним проявом бідності в Україні залишається ситуація, коли за самооцінкою рівня своїх доходів більш високі оцінки рівня добробуту переважали серед сільських домогосподарств, порівняно з міськими, тоді як об'єктивний рівень їхньої бідності за різними типами домогосподарств і за різними критеріями є найвищим по країні. Дане явище значною мірою обумовлено нижчими стандартами життя, що притаманні сільським домогосподарствам, і суттєвим впливом особистих підсобних господарств на їх самозабезпечення.

значення фінансового навантаження⁴ на працюючих членів домогосподарств.

Ризики бідності зменшуються при збільшенні та рівномірності надходження доходів і зростанні чистих заощаджень. Середній клас має менші ризики бідності порівняно з іншими, оскільки створюється певна фінансова та мотиваційна стабільність та невисокий рівень схильності до інвестування у ризиковані проекти.

І. Білоус запропоновано систему чинників бідності, зокрема, обґрунтовано доцільність їхнього розмежування на дві групи: низький рівень розвитку економіки (низький рівень оплати праці, високий рівень безробіття, неконкурентність цін, низька якість і доступність суспільних послуг); соціально-економічна нерівність, зумовлена диспропорцією власності й доходів (володіння капіталом, відмін-

У структурі суспільства України частка населення, яке можна віднести до середнього класу, становить 10 – 15%, що менше у 5 разів рівня аналогічного показника в сучасному європейському суспільстві [16]. Проте, головною проблемою визначено існування надто великого розшарування населення. Згідно з дослідженнями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, людей, які виживають на суму менше прожиткового мінімуму, – близько 17%. За відносним критерієм бідним є чверть населення [16].

Відповідно, це породжує невдоволення соціальною нерівністю домогосподарств і переорієнтацію цінностей у молоді при виборі професії або робочого місця.

Водночас в українському суспільстві спостерігається підвищення рівня майнової диференціації між високодохідними та низькодохідними групами населення, що

³ За даними моніторингу громадської думки Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка та Центру «Соціальний моніторинг», за участі відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ІЕП НАНУ.

⁴ Наприклад, при появі в домогосподарстві з дітьми непрацюючої особи працездатного віку, ризик опинитися серед бідних зростає до 1,1 раза. Якщо у домогосподарстві є подвійне демоекономічне навантаження на працюючих, тобто одночасна наявність у домогосподарстві дітей та пенсіонерів, ризик опинитися серед бідних у таких домогосподарствах сягає 1,3 [10].

пов'язано з нерівномірністю інтенсивності зростання їх середньодушових доходів. В Україні має місце суттєва відмінність у характері розширення населення залежно і від місця проживання – у великих містах ряд розподілу має меншу асиметрію та гостровершинність, порівняно з малими містами та сільською місцевістю, за рахунок в середньому більш високих доходів [10].

Коефіцієнт Джині оцінює лише крайні значення доходів, і при високому рівні тінізації економіки і відсутності інформації про реальні доходи заможних домогосподарств цей показник не відображає дійсного стану – нерівність населення за доходами (рис. 4).

За даними рис. 4, у 2009 р. в Україні коефіцієнт Джині відповідав вимогам європейських стандартів і знаходився на рівні показника Німеччини та Швеції. У 2011 р. показник нерівності за доходами домогосподарств покращився на 0,7 в.п. і становив 27,5 (табл. 2). Ці дані свідчать також про відсутність реальних даних про доходи домогосподарств. Ви рішенням цієї проблеми, на нашу думку, є введення до фактичних статистичних даних про доходи оціночних обсягів тінювих доходів, зокрема оплати праці та доходів від

фінансових активів, депозитів, розміщених за кордоном, від нерухомості, що знаходиться в різних країнах світу.

Удосконалення статистичної інформації щодо доходів домогосподарств надасть можливість зменшення похибки при розрахунках рівня ризику зменшення доходів тощо.

До цього слід додати, що на рівень ризику впливає стан виплати заробітної плати, оскільки заборгованість на один-два місяці може приводити домогосподарства до межі бідності.

Заборгованість із виплати заробітної плати у травні 2013 р. зросла на 18,2% порівняно з січнем 2013 р. Посилення фінансового контролю за своєчасністю та обсягами виплати працівникам може дещо ослабити негативний вплив рівня бідності та фінансове навантаження на домогосподарство.

Державне регулювання фінансами домогосподарств за ринкових умов, що здійснюється через прямі (виплата заробітної плати працівникам бюджетної сфери, соціальні виплати, виплата пенсій) і непрямі (забезпечення робочого місця та оптимальної зарплати, надання пільг) канали впливу, має супроводжуватися нормативним і гарантійним

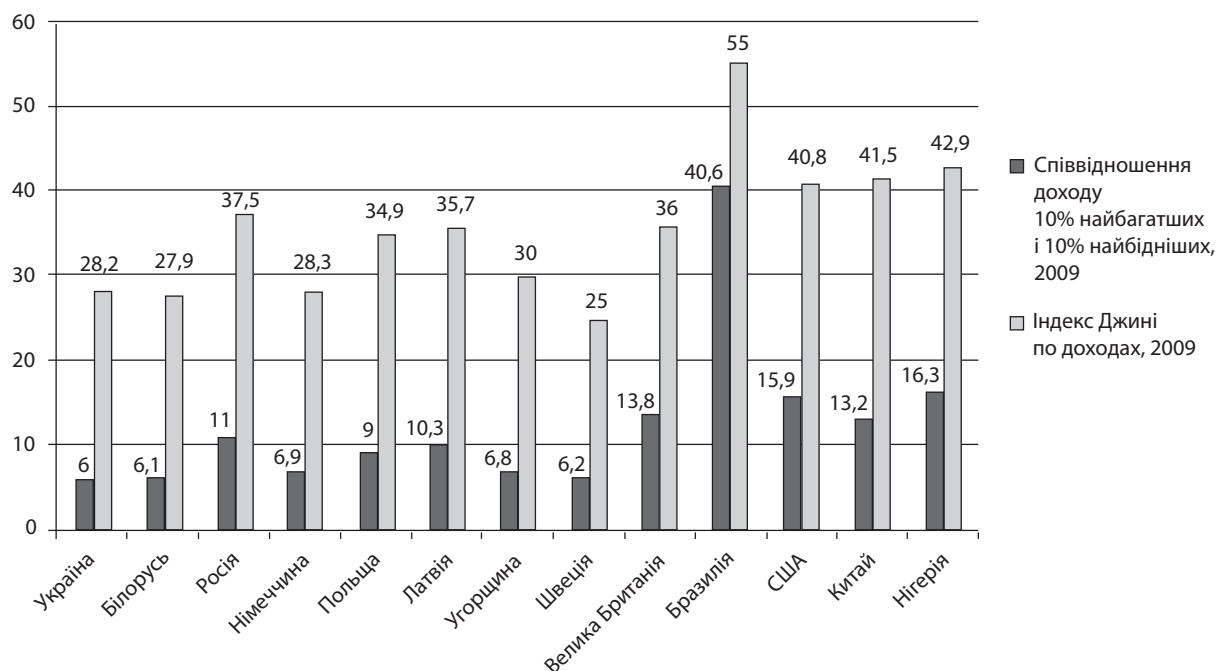

Рис. 4. Показники нерівності домогосподарств різних країн за доходами у 2009 р.

Джерело: Кухта П. Економічна нерівність в Україні / П. Кухта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://real-economy.com.ua/publication/22/9737.html>>.

Таблиця 2

Коефіцієнт Джині у 2011 р.

№ з/п	Країна	Значення коефіцієнта	№ з/п	Країна	Значення коефіцієнта
1	США	40,8	7	Австрія	29,1
2	Канада	32,6	8	Словенія	31,2
3	Німеччина	28,3	9	Польща	34,2
4	Швеція	25,0	10	Російська Федерація	42,3
5	Швейцарія	33,7	11	Казахстан	30,9
6	Бельгія	33,0	12	Україна	27,5

Джерело: Human Development Report 2011 – Sustainability and Equity: A Better Future for All [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/human_developmentreport2011.html>.

забезпеченням отримання фінансових ресурсів з інших джерел. Розширення джерел фінансування шляхом запровадження ринку інвестицій може дати позитивний кумулятивний ефект у фінансуванні попиту та пропозиції на ринку та формуванні інвестиційного портфелю домогосподарств з диференціацією інвестиційних продуктів різного рівня доходності та ризику.

З цією метою, а також з метою формування методичного забезпечення обліку фінансових ресурсів домогосподарств, розроблено формат для збалансування фінансових ресурсів домогосподарства за непрямим методом і цільовим призначенням (оцінки фінансового стану, формування доходів та витрат, руху фінансових ресурсів). Це дозволить

оцінити наявні ресурси домогосподарств та їхній інвестиційний потенціал. Запропоновані таблиці (табл. 3 – 5) можуть застосовуватися фахівцями Державної служби статистики України для проведення вибіркового обстеження та розширення інформації статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України».

У табл. 4 відображено формат таблиці збалансування фінансових ресурсів домогосподарства за непрямим методом і цільовим призначенням, що надасть можливість виокремити власні та залучені ресурси, чітко визначити напрями використання заощаджень за рівнями ризику та доходності.

У табл. 5 представлено форму для оцінки фінансового стану домогосподарства та структури капіталу.

Таблиця 3

Формування доходів та витрат домогосподарства

Доходи	Витрати
<i>Вид доходу</i>	<i>Вид витрат</i>
Заробітна плата	1. Споживчі витрати: продукти харчування
Прибуток та змішаний дохід від підприємницької діяльності	Непродовольчі товари та послуги: оплата комунальних послуг
Доходи від власності (операційна оренда нерухомості)	Придбання одягу та взуття
Соціальні допомоги, пенсії, стипендії	Предмети домашнього вжитку
Фінансові доходи (проценти на банківські вклади (депози-ти), дивіденди на прості та привілейовані акції, виплати за облігаціями відшкодування страхових організацій за догово-рами страхування)	Освіта та підвищення кваліфікації, охорона здоров'я, громад-ський транспорт, витрати на обслуговування автомобіля, придбання паливно-мастильних матеріалів, відпочинок, зв'язок тощо
Доходи від продажу інвестиційних продуктів	
Допомога, що надається на безповоротній основі благодійними організаціями, іншими домогосподарствами; виграші у лотереях, рекламних акціях	Сплата податків та єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду України; сплата відсотків за кредитом, інших виплат, пов'язаних з обслуговуванням зобов'язань тощо
Грошова допомога від родичів-мігрантів	2. Добродійна діяльність
Інші доходи	Інші поточні витрати
Усього доходів	Усього витрат
Заощадження	Дефіцит ресурсів, що може бути профінансованим залучени-ми ресурсами

Джерело: складено автором.

Таблиця 4

Рух і збалансування фінансових ресурсів домогосподарства

Джерела формування фінансових ресурсів	Напрями використання фінансових ресурсів
<i>Вид</i>	<i>Вид</i>
Власні: заощадження, усього, у т. ч.:	Фінансування дефіциту
– акумульовані для спрямування в основний капітал (з викорис-танням для власних потреб)	Збільшення основного капіталу для власних потреб, у т. ч.:
– інвестиційні ресурси для реалізації у інвестиційний потенціал	– товари довготривалого користування
Залучені: кредити банківських установ, у т. ч.:	– нерухомість, земельна ділянка
– короткострокові (до 1 року)	– інші необоротні активи
– середньострокові та довгострокові	Інвестиційні продукти, у т. ч.:
Позики інших фінансових установ	– придбання простих акцій підприємств, облігацій
Безвідсоткові позики підприємств працівникам	– депозити банків; пенсійні програми
Позики родичів, інших домогосподарств	– співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів
Усього надходжень фінансових ресурсів	Усього використання фінансових ресурсів
Залишок ресурсів на початок періоду	x
Залишок ресурсів на кінець періоду	x

Джерело: складено автором.

Таблиця 5

Фінансовий стан домогосподарства

Активи	Пасиви
Нагромадження основного капіталу, у т. ч.: будинок; земельна ділянка; інше	Власний капітал (заощадження домогосподарства), у т. ч.: формування резервів
Оборотний капітал, у т. ч.: грошові кошти; поточні фінансові інвестиції; інший капітал	Позиковий капітал, у т. ч.: кредити банків; інші зобов'язання
Баланс	Баланс

Джерело: складено автором.

Оцінка наявних фінансових ресурсів у наведених вище форматах та інвестування, що здійснюватиметься на спеціалізованому ринку, надасть можливість зменшити наслідки ефекту асиметричності інформації, оскільки відбір інвестиційного проекту передбачатиме оцінку його надійності, що відповідно зменшуватиме транзакційні витрати та загалом втрати доходів і самих інвестиційних ресурсів. Таким чином, актуальним для подальших досліджень є аналіз попиту на інвестиційні продукти та покращення умов для їхнього придбання.

ВИСНОВКИ

Фінанси домогосподарств, як наявні фінансові ресурси та сукупність відносин, які виникають з приводу їхнього формування, використання, заощадження та інвестування, відіграють важливу роль у забезпеченні попиту та пропозиції на ринку інвестицій, що безпосередньо позначається на факторах економічного зростання.

Державне регулювання фінансами домогосподарств на ринкових умовах має спрямовуватися на гарантування основного джерела фінансування домогосподарств – оплати праці (із забезпеченням робочого місця та оптимальної зарплати); а також у нормативному та гарантійному забезпеченні отримання фінансових ресурсів з інших джерел. Розширення джерел фінансування шляхом запровадження ринку інвестицій може дати позитивний кумулятивний ефект у фінансуванні попиту та пропозиції на ринку та формуванні інвестиційного портфелю домогосподарств з диференціацією інвестиційних продуктів різного рівня доходності та ризику. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Сабанти Б. М.** О «финансах домашних хозяйств» / Б. М. Сабанти // Сборник научных трудов. – 2002. – Вып. 2. – С. 177 – 186.
2. **Белозеров С. А.** Финансы домашнего хозяйства: институциональный аспект / С. А. Белозеров. – С-Пб. : Изд-во С.-Петербур. у-та, 2006. – С. 24.
3. **Гончарова М. В.** Стратегия финансового обеспечения системы поддержки населения в социально ориентированной «экономике потребления» / М. В. Гончарова // Финансы и кредит. – 2006. – № 18. – С. 67.
4. **Глухов В. В.** Индивидуальность финансов домашних хозяйств / В. В. Глухов // Финансы и кредит. – 2008. – № 20 (308). – С. 60.
5. **Фінанси: підручник** / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – С. 19.

6. **Кізима Т. О.** Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т. О. Кізима ; [вступ. слово С. І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.

7. **Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку** : у 3 т. / за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. – Т. 1. – К. : Фенікс, 2008. – С. 60.

8. **Скібіна С. О.** Формування доходів домогосподарств в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. ... к. е. н., спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / С. О. Скібіна. – Х., 2011. – 20 с.

9. **Babeau A.** THE MACRO-ECONOMIC WEALTH-INCOME RATIO OF HOUSEHOLDS / A. Babeau ; Universite' de Paris ZX-Dauphine. – 1983 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.roiw.org/1983/347.pdf>

10. **Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія)** / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.

11. **Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія)** / [Е. М. Лібанова, О. В. Макарова, І. О. Курило та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

12. **Айзинова И. М.** Экономика недовольства / И. М. Айзинова // Проблемы прогнозирования. – 2011. – № 3. – С. 71 – 92.

13. **Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення** : монографія / [А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, В. І. Сіденко та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2012. – 388 с.

14. **Кондратьева Е. А.** Теневые процессы: экономические и финансовые аспекты в национальном и международном измерении / Е. А. Кондратьева. – М. : Аванглион, 2009. – 502 с.

15. **Білоус І. І.** Финансове забезпечення подолання бідності в Україні : автореф. дис. ... к. е. н. спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / І. І. Білоус. – Тернопіль, 2010. – 22 с.

16. **Лібанова Е. М.** Інтерв'ю УНН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/881920-e-libanova:-chastka-serednogo-klasu-v-ukrayini-ne-perevischue-15proc>

REFERENCES

- Ayzinova, I. M. "Ekonomika nedopotrebieniia" [Economy under-consumption]. *Problemy prognozirovaniia*, no. 3 (2011): 71-92.
- Belozеров, S. A. *Finansy domashnego khoziaystva: institutsionalnyy aspekt* [Household finances: the institutional aspect]. St. Petersburg: SPbGU, 2006.
- Babeau, A. "THE MACRO-ECONOMIC WEALTH-INCOME RATIO OF HOUSEHOLDS" <http://www.roiw.org/1983/347.pdf>
- Bilous, I. I. "Finansove zabezpechennia podolannia bidnosti v Ukraini" [Financial support poverty alleviation in Ukraine]. *Avtoref. dys. ... k. e. n. spets. 08.00.08*, 2010.
- Danylenko, A. I., Zymovets, V. V., and Sidenko, V. I. *Ryzyky ta perspektyvy rozvytku Ukrainy u period postkryzovoho vidnovlennia* [Risks and prospects of development of Ukraine in the period of post-crisis recovery]. Kyiv: NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnzuv. NAN Ukrainy, 2012.
- Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku* [Financial and monetary levers of economic development]. Kyiv: Feniks, 2008.
- Goncharova, M. V. "Strategiia finansovogo obespechenia systemy podderzhki naseleniia v sotsialno oriietirovannoy «ekonomike potrebleniia»" [Strategy to ensure financial support system for people in socially oriented "consumer economy"]. *Finansy i kredit*, no. 18 (2006): 67.
- Glukhov, V. V. "Individualnost finansov domashnikh khoziaystv" [Individuality household finances]. *Finansy i kredit*, no. 20(308) (2008): 60.

Kizyma, T. O. *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Finance domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku]. Kyiv: Znannia, 2010.

Kondrateva, E. A. *Tenevye protsessy: ekonomicheskie i finansovyie aspekty v natsionalnom i mezhdunarodnom izmerenii* [Shadow processes: economic and financial aspects of the national and international dimension]. Moscow: Avanglion, 2009.

Libanova, E. M., Makarova, O. V., and Kurylo, I. O. *Liudskiy rozvytok v Ukraini: sotsialni ta demografichni chynnyky modernizatsii natsionalnoi ekonomiky* [Human Development in Ukraine: social and demographic factors modernization of the national economy]. Kyiv: In-t demografii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2012.

Liudskiy rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykyv [Human Development in Ukraine: minimizing social risks]. Kyiv: In-t

demografii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy; Derzhkomstat Ukrainy, 2010.

Libanova, E. M. "Interv'iu UNN" [Interview UNN]. <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/881920-e.libanova-chastka-serednogo-klassu-v-ukrayini-ne-perevischue-15proc>

Sabanti, B. M. "O «finansakh domashnikh khoziaystv»" [About "household finances"]. *Sbornik nauchnykh trudov*, no. 2 (2002): 177-186.

Skibina, S. O. "Formuvannya dokhodiv domohospodarstv v umovakh rynkovoї transformatsii" [Formation of households in a market transformation]. *Avtoref. dys. ... k. e. n., spets. 08.00.01*, 2011.

Yurii, S. I., Fedosov, V. M., and Alekseienco, L. M. *Finansy* [Finance]. Kyiv: Znannia, 2008.

УДК 658.5 : 336.114

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Гудзь П. В., НАУМЕНКО Р. П.

УДК 658.5 : 336.114

Гудзь П. В., Науменко Р. П. Аналіз бюджетного управління на підприємстві хімічної промисловості

Мета статті полягає у використанні методології застосування гар-аналізу та регресійного аналізу для з'ясування причин невиконання запланованих заходів та оцінювання пріоритетності зон управління виробничою програмою підприємства. Обґрунтовано застосування гар-аналізу та регресійного аналізу бюджетування виробничої програми на підприємстві хімічної промисловості. Встановлено причини невиконання запланованих заходів та оцінювання пріоритетності зон управління та рекомендовано переорієнтацію управління виробничими процесами підприємства хімічної промисловості на основі процесноорієнтованого бюджетування. Напрямо подальших досліджень має стати обґрунтування моделі ефективної реалізації стратегії розвитку підприємства на основі процесно-орієнтованого бюджетування.

Ключові слова: управління підприємством, бюджетування, гар-аналіз, регресійний аналіз, процесно-орієнтоване бюджетування

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Формул.:** 6. **Бібл.:** 13.

Гудзь Петро Васильович – доктор економічних наук, професор, директор Економіко-гуманітарного інституту Запорізького національного технічного університету (вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна)

E-mail: pgudz@rambler.ru

Науменко Роман Петрович – аспірант, Запорізька державна інженерна академія (пр. Леніна, 226, Запоріжжя, 69006, Україна)

E-mail: r_naumenko@ukr.net

УДК 658.5:336.114

Гудзь П. В., Науменко Р. П. Анализ бюджетного управления на предприятии химической промышленности

Цель статьи состоит в использовании методологии применения гар-анализа и регрессионного анализа для выяснения причин невыполнения запланированных мероприятий и оценки приоритетности зон управления производственной программой предприятия. Обосновано применение гар-анализа и регрессионного анализа бюджетирования производственной программы на предприятии химической промышленности. Установлены причины невыполнения запланированных мероприятий и оценки приоритетности зон управления и рекомендована переориентация управления производственными процессами предприятия химической промышленности на основе процессноориентированного бюджетирования. Направлением последующих исследований должно стать обоснование модели эффективной реализации стратегии развития предприятия на основе процессноориентированного бюджетирования.

Ключевые слова: управление предприятием, бюджетирование, гар-анализ, регрессионный анализ, процессно-ориентированное бюджетирование.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Формул.:** 6. **Библ.:** 13.

Гудзь Петр Васильевич – доктор экономических наук, профессор, директор Экономико-гуманитарного института Запорожского национального технического университета (ул. Жуковського, 64, Запорожье, 69063, Украина)

E-mail: pgudz@rambler.ru

Науменко Роман Петрович – аспирант, Запорожская государственная инженерная академия (пр. Ленина, 226, Запорожье, 69006, Украина)

E-mail: r_naumenko@ukr.net

UDC 658.5 : 336.114

Gudz P. V., Naumenko R. P. Analysis of Budget Management at a Chemical Enterprise

The goal of the article lies in the use of the methodology of application of the gap-analysis and regression analysis for finding out reasons of non-performance of the planned measures and assessment of priority of zones of management of the production programme of the enterprise. The article justifies application of the gap-analysis and regression analysis of budgeting of the production programme at a chemical enterprise. It establishes the reasons of non-performance of planned measures and assessment of priority of zones of management and recommends re-orientation of management of production processes of a chemical enterprise on the basis of the process-oriented budgeting. A direction of further studies is justification of the model of effective realisation of the strategy of enterprise development on the basis of the process-oriented budgeting.

Key words: enterprise management, budgeting, gap-analysis, regression analysis, process-oriented budgeting.

Pic.: 3. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 6. **Bibl.:** 13.

Gudz Petro V. – Doctor of Science (Economics), Professor, Director of the Economic-Humanitarian Institute of Zaporizhzhya National Technical University (vul. Zhukovskogo, 64, Zaporizhzhya, 69063, Ukraine)

E-mail: pgudz@rambler.ru

Naumenko Roman P. – Postgraduate Student, Zaporizhia State Engineering Academy (pr. Lenina, 226, Zaporizhia, 69006, Ukraine)

E-mail: r_naumenko@ukr.net